

Cuprins

Introducere.....	5
Romanul românesc: Nicolae Xenopol.....	11
Bene dicendi	29
Crâmpeie de libertate.....	36
Topos crengian	41
<i>Ars verbi</i> și virtuțile ei educative.....	46
O nouă formulă de roman.....	52
„Insulă latină într-o mare slavă”	56
Reverberații ale temei morții	62
Reflecții ale temei războiului în literatură	69
Romanul la <i>Viața românească</i> (1906-1916)	76
Tipologii românești	92
Ochiul memorialistului.....	132
Ochiul cronicarului.....	139
Ochiul estetului.....	155
Pastelul. Însemnări telegrafice.....	160
Ochiul constructorului	165
Însemnări despre Anton Pann.....	176
Literatura de călătorie.....	190
Ochiul cărturarului.....	247
Portret de domnitor.....	263
Ochiul criticului.....	273
Concluzii	330
Bibliografie.....	333

Introducere

Faptul de a consacra o carte unor texte literare, respectiv critice, alese într-un mod aleatoriu, fără a urmări criterii precise ori un plan arhitectural-planificat ori eșafodat, își are sorgintea în dorința de a aduce în atenția publicului larg, dar și a specialiștilor, un produs filologic, compus din felii mai mari sau mai mici de exerciții interpretative. Este o carte intitulată *Texte, scriitori, critici*, întrucât ea corespunde motivațiilor noastre intrinseci și intereselor conjuncturale de a ne opri asupra unui text sau a altuia, asupra unui scriitor sau a altuia, asupra unui critic sau a altuia, asupra unei teme sau a alteia.

De-a lungul celor douăzeci și unu de capitole, am urmărit aspecte marginale ori centrale ale unor texte cunoscute sau mai puțin cunoscute din literatura română, semnate de către scriitori ori de către critici din țară, respectiv din străinătate. De la Nicolae Xenopol, cu care deschidem seria capitolelor, până la Mihai Eminescu, cu care închidem seria capitolelor, am cuprins în această lucrare subiecte care fac trimiteri la poezie ori la roman, la istorie ori critică literară, pe scurt la aspecte generale ori particulare din literatura română.

În primul capitol, intitulat *Romanul românesc: Nicolae Xenopol*, am încercat să scoatem în evidență contribuția etico-estetică a lui Xenopol la conturarea peisajului literar de la începutul secolului al XIX-lea, peisaj analizat în contextele sale istoric, politic și social de atunci, dar și la seria de romane sociale, de observație critică. Ne-am oprit cu precădere, în acest capitol, asupra romanului *Brazi și putregai*, considerat de Nicolae Iorga ca fiind “cel dintâi roman provincial interesant” al literaturii române. Semnatarul acestei scriituri, Nicolae Xenopol, reușește să surprindă într-un mod

remarcabil moravurilor societății de atunci, dar să și facă o apologie integrală țărănimii.

În al doilea capitol, *Bene dicendi*, ne-am oprit asupra cărții *Retică pentru tinerimea studioasă* a lui Dimitrie Gusti, editată de Mircea Frânculescu. Acesta din urmă a înțeles într-un mod exemplar importanța retoricii lui Gusti, dar și a tradiției studiului retoricii, de aceea a făcut din ea obiectul fundamental al cercetărilor sale erudite și metodice. Așa cum am încercat să arătăm în eseul consacrat acestui capitol, Dumitru Gusti este un nume de referință în această ramură filologică, tocmai pentru că ne-a pus la îndemână prin cuprinzătoarea-i antologie o imagine retrospectivă a istoriei retoricii, iar mai târziu, într-o ediție comentată, „cea mai izbutită operă de specialitate” din evoluția disciplinei la noi. Nu puteam să nu consemnăm această inițiativă națională extraordinară din șirul lung de scrieri teoretice naționale și universale despre retorică.

În *Crâmpeie de libertate* – cel de-al treilea capitol al cărții – arătăm cum se reflectă artistic marea răscoală țărănească. Poezia, mustită din energiile reacționare manifestate cu ocazia acestui eveniment istoric, s-a făcut în numele unei viziuni existențiale și a unei conștiințe patriotice exemplare, de aceea am ținut să semnalăm reverberațiile acesteia în literatura română.

Următoarele două capitole sunt intitulate *Topos crengian*, respectiv *Ars verbi și virtuțile ei educative*. Ca topos cultural și literar, bojdeuca nu este numai casa omului și scriitorului Creangă ori laboratorul său artistic, ci și un adevărat centru de rezistență împotriva a tot ceea ce, dincolo de pereții ei, era străin de modul lui de viață, de concepția lui despre lume și despre artă. Nu aveam cum să nu scriem despre bojdeucă, atâta timp cât ea este locul în care Creangă îl cunoaște cel mai bine pe Eminescu și tot aici, în sânul ei, se țese o pilduitoare prietenie omenească și literară.

Cât privește funcția estetic-educativă a literaturii, repunem în discuție caracterul formativ al cuvântului. Literatura, prin arta cuvântului, este un mijloc de educație, de formare a conștiinței, de transmitere a unor convingeri și de modelare a unor atitudini. Pe lângă funcțiile estetică și cognitivă, arta are și o funcție social-educativă, care o situează pe treapta cea mai de sus a valorilor spiritului, revelând puternic importanța ei umană și mai ales rolul ei în ansamblul de valori al lumii contemporane.

În capitolul *O nouă formulă de roman*, amintim de triada de romane de mistere și cu mistere ale primilor noștri romancieri pașoptiști care se aliază modelului de roman de mistere francez sau englez. E vorba de *Misterele călătoriei* de Constantin D. Aricescu, de *Misterele Bucureștilor* de George Baronzi și de *Misterele din București* de I. M. Bujoreanu. În spectrul narativ al secolului al XIX-lea, romanul de mistere reprezintă antecamera romanelor realist și romantic, impunându-se ca un deschizător spre noi valori epice, intelectuale, morale și estetice, de aceea, am ținut să-i semnalăm încă o dată importanța.

În „*Insulă de latinitate într-o mare slavă*”, schițăm evoluția ideii romanității (în raport cu românii) pe plan național și universal, cu intenția de a afla ce a reprezentat ea în istoria poporului român de-a lungul existenței sale până în secolul al XIX-lea când, așezată la temelie raporturilor numeroase cu romanitatea apuseană, a prezidat constituirea României moderne ca stat și spiritualitate.

În progresia capitolelor, ne oprim asupra a doi scriitori – unul român, altul polonez –, încercând să facem o analiză comparativă a modului lor de a percepe și de a transpune literar una dintre temele umanității, și anume moartea. Pe scurt, în acest capitol, intitulat *Reverberații ale temei morții*, ne mărginim să selectăm, dintre numeroasele ipostaze ale sintezei dintre tragic și liric în exprimarea

conștiinței thanatice, câteva expresii ale acesteia din urmă, așa cum se regăsesc ele în textele celor doi scriitori încercați de o copleșitoare suferință – pierderea fiicelor lor. Plecând de la acest aspect biografic comun, pășim către scrierile lor, unde scoatem la suprafață numeroase corespondențe, motive, idei, semnificații comune date suferinței, morții și vindecării.

În următoarele două capitole, *Reflecții ale temei războiului în literatură și Romanul la Viața românească* (1906-1916), căutăm să observăm sintetic evoluția liricii și a prozei românești de la începutul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX. Poezia, romanul și teatrul primei jumătăți a secolului al XIX-lea au avut printre sursele majore de inspirație și războiul de independență. Scriitorii deveniți populari, dar și scriitorii mai puțin cunoscuți, minori ori de circumstanță, descoperă în acest eveniment istoric un imbold artistic nou. Deși scriu texte într-un context social, politic, diplomatic și cultural defavorabil, în care gustul pentru carte, lectură și literatură era precar manifestat în sânul poporului, unii dintre scriitorii, precum Alecsandri de pildă, reușesc să se afirme, să capteze atenția cititorilor și să contribuie la dezvoltarea literaturii române moderne.

Evoluția prozei scurte de la începutul secolului al XIX-lea către romanul românesc din prima jumătate a veacului XX poate fi urmărită cu multă ușurință în paginile *Vieții românești*. Această credincioasă oglindă a vieții literare a căutat de-a lungul existenței sale mijloace cât mai prielnice pentru a-și servi poporul. Alegându-și calea literaturii, *Viața românească* a strâns în jurul ei pe cei mai valoroși scriitori de după 1900, în străduința de a promova o literatură realistă, cu un caracter popular și național. În paginile ei, s-a publicat poezie, dar mai ales proză. În *Viața românească*, își vor tipări operele M. Sadoveanu, I. Rebreanu, I. Teodoreanu, Cezar Petrescu, H. Papadat-Bengescu, Gib Mihăiescu

etc., scriitori care vor ridica romanul românesc la culmi unde se poate măsura cu romanele străine.

În *Tipologii romanești*, facem trimitere la copiii-personaje din proza de ficțiune și la universul copilăriei lor, detașându-ne de proza memorialistică ori de proza care abordează copilăria ca proiecție folclorică, de basm. Fără pretenția de a ne angaja într-un inventar bogat al operelor ce abordează tema copilăriei, ne-am oprit la textele ale căror reverberații sunt încă apte să impună această temă literară.

În următoarele capitole, urmărim acuitatea cu care ochiul memorialistului, al cronicarului, al criticului, al estetului reușește să surprindă felii de viață, obiecte, locuri, profiluri umane *etc.* Memorialistul Dimitrie Gusti își evocă copilăria și tinerețea, dar și viața Iașilor și a Moldovei de altădată, reînviind astfel în paginile sale numeroase figuri, peisaje, locuri, scene *etc.* Cronicarul, Grigore Ureche, unul dintre primii cititori ai spiritualității noastre, nu avea cum să lipsească din șirul capitolelor cărții. Într-un spațiu restrictiv, oferim un portret sintetic al omului, cronicarului, cărturarului și scriitorului Grigore Ureche. Estetul și teoreticianul Garabet Ibrăileanu ne educă gusturile și simțurile, astfel încât să avem acces la o anumită sensibilitate de a percepe oamenii și întâmplările, de aceea îl avem ca reper incontestabil în popasurile exercițiului nostru interpretativ.

În *Pastelul. Însemnări telegrafice*, ne-am oprit asupra figurii poetului Ion Pillat și asupra câtorva din textele sale reprezentative. Poeziile sale – adevărate tablourile desenate cu știința distribuirii culorilor, care se impun printr-o expresivitate memorabilă, nu aveau cum să nu atragă atenția. Imaginile puternice, reliefurile variate ale exprimării, tehnicile precise sunt câteva din atuurile acestui creator de poezie pe care încercăm să le surprindem în cele câteva pagini dedicate.

În *Ochiul constructorului*, aducem în discuție talentul criticului și scriitorului G. Călinescu de a construi personaje feminine